

Martinus MALUŽINAS

Uniwersytet Łódzki

ORCID ID: 0000-0002-2772-9534

Wskaźniki jakości demokracji w regionach Europy w latach 2016–2020. W kierunku erozji demokracji w państwach Europy Środkowej i Wschodniej?

Streszczenie: Cechą wspólną w państwach Europy Środkowej i Wschodniej (EŚW) wydaje się być dość podobny poziom jakości demokracji. Celem artykułu jest przeanalizowanie, czy w państwach EŚW mamy obecne zjawisko odwrotu od demokracji oraz czy istnieją wyraźne różnice w poziomie demokracji między państwami EŚW a starymi państwami UE. Ocenie poddano wskaźniki jakości demokracji w grupach państw EŚW, Północnej, Południowej oraz Zachodniej. Analiza ujawniła, podobnie jak wcześniejsze badania litewskiego politologa Sauliusa Spurgi, iż nie ma wyraźnej różnicy między wskaźnikami grupy państw EŚW a grupą państw Europy Południowej (m.in. Hiszpanii, Portugalii, Grecji). Z kolei w przypadku państw skandynawskich i południowoeuropejskich pojawiają się istotne różnice w poziomie wskaźników demokracji. Dane wyraźnie wskazują wyższy poziom jakości demokracji w państwach skandynawskich. Potwierdzają to wyniki raportów jakości demokracji z lat 2006, 2008 oraz 2010. Na podstawie dokonanej analizy można stwierdzić, że różnice w jakości demokracji w grupie starych państw członkowskich UE są większe niż różnice pomiędzy państwami grupy EŚW a państwami Europy Południowej.

Słowa kluczowe: Europa Północna, Europa Południowa, EŚW, demokracja, indeksy, wskaźniki, jakość demokracji

Wstęp

Współczesne państwa Europy Środkowej i Wschodniej (dawniej państwa bloku wschodniego) są państwami o systemie demokratycznym i gospodarce wolnorynkowej. Są członkami Unii Europejskiej, NATO, ONZ, OECD i wielu innych organizacji międzynarodowych. Zgodnie z opinią Sauliusa Spurgi od dłuższego czasu panuje przekonanie, iż różnice w jakości demokracji, zarówno w sferze ekonomicznej, jak i społecznej, między państwami postkomunistycznymi a Zachodem będą się długo utrzymywać (Spurga, 2011, s. 148).

Powszechnie uważa się, że państwa EŚW stale doświadczają trudności związanych z procesem konsolidacji demokracji, a jakość demokracji w tych regionach pogarsza się. Jest to wynikiem rozmaitych kryzysów w UE (gospodarczy, finansowy, instytucjonalny, migracyjny, pandemia) oraz rządów populistycznych w wielu państwach, które obserwuje się od kilkunastu lat w Europie. Podkreślić należy, że panuje powszechne przekonanie, iż państwa postkomunistyczne pod względem standardów demokratycznych często odbiegają od państw, gdzie powszechnie funkcjonuje dojrzała demokracja. Zatem nasuwają się pytania o to, czy po ponad trzydziestu latach od upadku poprzedniego porządku politycznego w EŚW przeszłość komunistyczna jest nadal istotnym czynnikiem determinującym obecną sytuację demokratyczną w państwach EŚW? Czy można stwierdzić, że z punktu

widzenia demokracji państwa te nadal znajdują się w fazie przemian? A może powinno się w tym przypadku mówić o odwróceniu od demokratycznych wartości i zasad?

Formułując w ten sposób zadanie badawcze, dostrzec można różnice w jakości demokracji między nowymi członkami UE (państwami, które wstąpiły do Unii 1 maja 2004 r. i później) a tzw. starą piętnastką. Konstruując warsztat badawczy, pamiętać należy także, że grupa starych członków UE nie jest grupą jednolitą. Obejmuje ona bowiem państwa o różnych ustrojach politycznych, np. państwa Europy Północnej o głęboko ukorzenionych tradycjach demokratycznych, z drugiej zaś strony państwa Europy Południowej (m.in. Grecja, Hiszpania, Portugalia), w których w stosunkowo niedawnej przeszłości panowały rządy autorytarne, a problemy społeczne, gospodarcze i demokratyczne zostały uwydatnione przez światową pandemię COVID-19 oraz po przejściu władz przez prawicowe populistyczne rządy.

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie jakości demokracji w oparciu o wskaźniki jakościowe charakterystyczne dla poszczególnych państw. W zaprezentowanych badaniach porównano państwa Europy Północnej, Południowej i Środkowo-Wschodniej. W badaniach podjęto się zweryfikowania hipotezy, zakładającej, że jakość demokracji w EŚW jest na znacznie niższym poziomie niż w grupie dojrzałych demokracji zachodnich, wchodzących w skład UE. Wyniki tego zadania badawczego pozwolą odnieść się do stwierdzenia Sauliusa Spurgi, mówiącego, że państwa EŚW wciąż doświadczają postkomunizmu, a nawet odrotu od demokracji (Spurga, 2011, s. 149).

W 1994 r. George Schopfin stwierdził, że wiele wskazuje na to, iż postkomunizm nie jest tylko stanem przejściowym, ale może być kluczowym elementem polityki regionalnej podczas próby przewidywania przyszłości państw z nim związanych (Schopfin, 1994, s. 128–130). W niniejszym tekście postanowiono porównać państwa grupy EŚW z Grecją, Hiszpanią i Portugalią, co uzasadnione jest podobnymi doświadczeniami historycznymi (do połowy lat 80. autorytarne rządy, a następnie – w połowie lat 90. XX wieku, intensywne procesy demokratyzacji) (Linz, Stepan, 1996, s. 45). Analizując funkcjonowanie demokracji w państwach Europy Środkowej i Wschodniej, można stwierdzić, że reżimy te nie spełniają wszystkich wymogów pełnych demokracji i działają nadal w wielu obszarach wadliwie. Świadczy o tym na przykład fakt, iż wiele organizacji pozarządowych, fundacji i agencji, które regularnie prowadzą bieżące badania w państwach przechodzących transformację ustrojową, nadal monitoruje państwa EŚW. Wymienić tu należy m.in.: Freedom House (badanie Nations in Transit), uSaID (badanie NGo Sustainability Index) oraz Fundację Bertelsmanna (badanie Bertelsmann Transformation Index). Niniejszy artykuł jest zatem próbą odpowiedzi na pytanie, czy systemy polityczne grupy państw EŚW i tzw. dojrzałych demokracji Europy faktycznie dzieli przepaść i czy jakość demokracji w grupie państw EŚW pogarsza się na tyle, że należy mówić o przedłużającej się transformacji postkomunistycznej, a dokładniej o odwróceniu od demokracji tej grupy państw.

Czym jest demokracja? Jej jakość i skale pomiaru

Według Josepha Schumpetera demokracja jest instytucjonalnym rozwiązaniem dochodzenia do decyzji politycznych, w którym aktorzy polityczni uzyskują prawo do decydowania poprzez konkurencyjną walkę o głosy wyborców (Schumpeter, 2009, s. 336–337). Robert Dahl krytycznie podszedł do koncepcji sprowadzenia demokracji wyłącznie

do aspektu wyborów, z tego powodu przedstawił kryteria, które stały się punktem wyjścia dla wielu badaczy demokracji. Dahl wskazuje, że w demokracjach władze publiczne muszą zapewnić obywatelom: gwarancję podejmowania decyzji politycznych przez jednostki uczestniczące w wyborach; wybory powinny być przeprowadzone w sposób regularny, wolny i uczciwy; prawo wyborcze powinno być możliwie najbardziej inkluzyjne, a co za tym idzie wybory powinny przysługiwać wszystkim pełnoletnim osobom; bierne prawo wyborcze należne wszystkim pełnoletnim osobom, z uwzględnieniem instytucji, o którą toczy się rywalizacja (może obowiązywać inny cenzus wyborczy); wolność słowa; dostęp do alternatywnych źródeł informacji; wolność zrzeszeń, która umożliwia egzekwowanie zagwarantowanych praw oraz obejmuje możliwość formowania rozmaitych stowarzyszeń, organizacji, w tym również grup interesu i partii politycznych (Dahl, 2012, s. 316–317). Kryteria demokracji zaproponowane przez Dahla są często brane pod uwagę w dyskusjach na temat wskaźników jakości demokracji.

Larry Diamond i Leonardo Morlin zaproponowali osiem kryteriów, na podstawie których można ocenić jakość demokracji w danym państwie. Należą do nich: praworządność w państwie – wszyscy obywatele są równi wobec prawa; partycypacja – wszyscy pełnoletni obywatele muszą mieć prawo do udziału w życiu politycznym, w tym prawo do głosowania; rywalizacja polityczna – to nie tylko okresowe, wolne i uczciwe wybory, ale również odpowiedni poziom rywalizacji między siłami politycznymi; odpowiedzialność pionowa – obowiązek wybranych przywódców politycznych do odpowiedzialności za podejmowane decyzje przed wyborcami lub instytucjami konstytucyjnymi; odpowiedzialność pozioma – odpowiedzialność ponosi jedna gałąź rządu; wolność – obejmuje prawa polityczne, obywatelskie i społeczne; równość – w demokracji każdy obywatel i każda grupa obywateli ma te same prawa i taką samą ochronę prawną; wrażliwość – wolę obywateli należy przełożyć na decyzje polityczne (Diamond, Morlino, 2004, s. 20–31).

Uwzględniając powyższe, w niniejszej analizie wykorzystano następujące narzędzia pomiaru demokracji: Economist Intelligence Unit, udział obywateli w krajowych i europejskich wyborach parlamentarnych, zadowolenie obywateli ze sposobu funkcjonowania demokracji w ich państwie, a także raporty Freedom House. Prowadzona analiza nie zmierza w kierunku udzielenia uogólnionej odpowiedzi na pytanie, która grupa państw ma lepszą jakość demokracji. Zamierzeniem niniejszego przeglądu jest przeanalizowanie i porównywanie wskaźników jakości demokracji, a także stanu demokracji w grupach państw EŚW oraz wskazanie zasadniczych różnic pomiędzy tym regionem a grupami państw Europy Południowej, Północnej oraz Zachodniej. Cezura czasowa obejmuje lata 2016–2020 i została podyktowana możliwością dostrzeżenia różnic w wynikach dla poszczególnych państw, a także wskazania ewentualnych przyczyn zmian w analizowanych wskaźnikach.

Indeks demokracji¹

W tabeli 1 i 2 zaprezentowano porównanie wybranych indeksów demokracji dla grupy państw Europy Północnej, Południowej i Środkowo-Wschodniej opracowane przez

¹ Indeks demokracji stanowi średnią ważoną w oparciu o uzyskane odpowiedzi na 60 pytań, z których każde posiada dwie lub trzy odpowiedzi do wyboru. Większość odpowiedzi to oceny zespołu ekspertów, a część z nich uzupełniono w oparciu o badania opinii publicznej, wykorzystując przy tym

Tabela 1

Indeksy demokracji Economist Intelligence Unit dla wybranych grup państw Europy (2016–2020)

Państwo	Ocena ogólna 2016	Ocena ogólna 2017	Ocena ogólna 2018	Ocena ogólna 2019	Ocena ogólna 2020	I. Proces wyborczy i pluralizm (2020)	II. Funkcjonowanie rządu (2020)	III. Udział polityczny (2020)	IV. Kultura polityczna (2020)	V. Swobody obywatelskie (2020)
Europa Północna										
Dania	9,20	9,22	9,22	9,22	9,15	10,00	8,93	8,33	9,38	9,12
Finlandia	9,03	9,03	9,14	9,25	9,20	10,00	8,93	8,89	8,75	9,41
Szwecja	9,39	9,39	9,39	9,39	9,26	9,58	9,29	8,33	10,00	9,12
Europa Południowa										
Grecja	7,23	7,29	7,29	7,43	7,39	9,58	5,21	6,11	7,50	8,53
Hiszpania	8,30	8,08	8,08	8,29	8,12	9,58	7,14	7,22	8,13	8,53
Portugalia	7,86	7,84	7,84	8,03	7,90	9,58	7,50	6,11	7,50	8,82
Europa Środkowo-Wschodnia										
Polska	6,83	6,67	6,67	6,62	6,85	9,17	5,71	6,67	5,63	7,06
Litwa	7,47	7,41	7,50	7,50	7,13	9,58	6,07	5,56	5,63	8,82
Łotwa	7,31	7,25	7,38	7,49	7,24	9,58	6,07	6,67	5,63	8,24
Estonia	7,85	7,79	7,97	7,90	7,84	9,58	7,86	6,67	6,88	8,24
Czechy	7,82	7,62	7,69	7,69	7,67	9,58	6,07	6,67	7,50	8,53
Słowacja	7,29	7,16	7,10	7,17	6,97	9,58	6,43	5,56	5,63	7,65
Słowenia	7,51	7,50	7,50	7,50	7,54	9,58	6,43	7,22	6,25	8,24
Rumunia	6,62	6,44	6,38	6,49	6,40	9,17	5,36	6,67	3,75	7,06
Chorwacja	6,75	6,63	6,57	6,57	6,50	9,17	6,07	6,11	4,38	6,76
Bułgaria	7,01	7,03	7,03	7,03	6,71	9,17	5,71	7,22	4,38	7,06
Węgry	6,72	6,64	6,63	6,63	6,56	8,33	6,43	5,00	6,25	6,76

Skala od 0 do 10, wyższa wartość wskaźnika oznacza lepszą ocenę.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Economist Intelligence Unit, 2019.

*Economist Intelligence Unit*². Przedstawiono oceny ogólne w latach 2016–2020 i ogólne kategorie ocen. Średnia ocena dla wszystkich kategorii wskaźników państw Północnych w latach 2016–2020 jest wyższa od średnich wskaźników dla państw Europy Południowej. Stąd też ogólna ocena państw Europy Północnej pod względem wskaźnika demokracji jest wyższa. Wszystkie trzy państwa skandynawskie (Dania, Finlandia i Szwecja) w 2016, 2017, 2018, 2019 i 2020 r. spełniały kryteria pełnej demokracji. Hiszpania jako jedyne państwo Europy Południowej w latach 2016–2020 spełnia kryterium pełnej demokracji, ponieważ jej wynik w ogólnej ocenie jest powyżej 8 pkt.

Średnia ocena ogólna wspomnianych państw Europy Południowej w latach 2016–2020 jest wyższa niż w państwach EŚW. Obserwacja państw południowoeuropejskich z 2020 r., według pięciu kategorii demokracji, jest również lepsza niż państw EŚW, za wyjątkiem pierwszej kategorii tj. procesu wyborczego i pluralizmu, w których to wartości wskaźników są niemal takie same (z wyjątkiem Rumunii, Bułgarii, Chorwacji, Polski i Węgier). Biorąc pod uwagę analizę indeksu z 2006, 2008 oraz 2010 r. zawartych w opracowaniu Sauliusa Spurgi należy zauważyć, iż utrzymała się stabilna tendencja państw Hiszpanii i Portugalii, które w latach 2016–2020 miały pełny status demokratyczny, podczas gdy Grecja utrzymuje status demokracji wadliwej. W 2010 r. Grecja straciła status pełnej demokracji, status ten do roku 2013 wśród grupy państw EŚW zachowało tylko jedno państwo tj. Republika Czeska – 8,06 (*Economist Intelligence Unit*, 2013).

Porównując lata 2016 oraz 2020 spadła średnia wartość indeksu demokracji dla państw Europy Północnej o 0,6 pkt i EŚW o 0,16 pkt, średnia wartość indeksu dla państw Europy Południowej utrzymała się na stałym poziomie tj. 7,8 pkt. Państwa Europy Południowej są znacznie bliżej państw EŚW niż państw Europy Północnej. W 2020 r. największa różnica między państwami Europy Południowej a EŚW pojawia się w obszarze kultury politycznej, gdzie jedyna różnica w punktacji przewyższa 2 (najniższe wskaźniki odnotowano w Bułgarii, Rumunii i Chorwacji).

W tej kategorii ocenianych jest osiem wskaźników, w tym sondaże opinii publicznej m.in. nt. możliwości wprowadzania rządów silnej ręki czy np. potrzeby rządu technokratycznego. Różnica między państwami Europy Północnej i Południowej³ (zwłaszcza między państwami grupy Europy Północnej⁴ i Środkowo-Wschodniej⁵) przekracza pra-

badania *World Values Survey*, agencji Gallupa oraz Eurobarometru. Pytania pogrupowano na pięć kategorii: 1) proces wyborczy i pluralizm (12 pytań), 2) swobody obywatelskie (18 pytań), 3) funkcjonowanie władzy (14 pytań), 4) kultura polityczna obywateli (9 pytań), 5) partycypacja (7 pytań). Poszczególne odpowiedzi punktowano następująco: 1 pkt – demokratyczność, 0 pkt – niedemokratyczność, 0,5 pkt – odpowiedź pośrednia w sytuacji zmiennych podziału trójczłonowego. Punkty za uzyskane odpowiedzi w każdej z pięciu kategorii są dodawane, a w dalszej kolejności przeliczane proporcjonalnie na skalę od 0 do 10, ponadto wartość ta jest modyfikowana w dół w przypadku, jeśli dany kraj nie spełnia kryteriów demokracji w kluczowych kwestiach. Całkowitą wartość indeksu ogólnego *Economist Intelligence Unit* stanowi średnia z wszystkich pięciu kategorii (Szewczyk, 2010, s. 127–128).

² Index jest średnią tych ocen. Przyjęto, że ocena powyżej 8,0 pkt oznacza pełną demokrację, od 6 do 7,9 to wadliwa demokracja, od 4 do 6 to system hybrydowy i do 4 pkt to system autorytarny.

³ Hiszpania, Portugalia i Grecja.

⁴ Szwecja, Finlandia i Dania.

⁵ Polska, Litwa, Łotwa, Estonia, Czechy, Słowenia, Słowacja, Węgrzy, Rumunia, Bułgaria i Chorwacja.

Tabela 2

Indeksy demokracji Economist Intelligence Unit dla wybranych grup państw Europy (2016–2020)

Państwa	Ocena ogólna 2016	Ocena ogólna 2017	Ocena ogólna 2018	Ocena ogólna 2019	Ocena ogólna 2020	I. Proces wyborczy i pluralizm (2020)	II. Funkcjonowanie rządu (2020)	III. Udział polityczny (2020)	IV. Kultura polityczna (2020)	V. Swobody obywatelskie (2020)
Europa Północna*	9,26	9,21	9,25	9,28	9,2	9,86	9,05	8,5	9,38	9,21
Europa Południowa**	7,8	7,73	7,73	8,01	7,8	9,58	6,6	6,48	7,71	8,52
Europa Środkowo-Wschodnia***	7,2	7,1	7,13	7,14	7,04	9,31	6,2	6,4	5,6	7,67

* Do Europy Północnej zaliczamy: Danię, Finlandię, Szwecję.

** Do Europy Południowej zaliczamy: Hiszpanię, Portugalie i Grecję.

*** Do Europy Środkowo-Wschodniej zaliczamy: Czechy, Estonię, Łotwę, Litwę, Polskę, Rumunię, Bułgarię, Chorwację, Słowację, Słowenię i Węgry.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Economist Intelligence Unit, 2019.

wie 3 pkt w kwestii funkcjonowanie rządu oraz 2 pkt w obszarze udziału politycznego. Economist Intelligence Unit, biorąc pod uwagę kryteria funkcjonowania rządu, ocenia w jakim stopniu parlamentarna kontrola różnych sfer życia jest skuteczna. Partycypacja polityczna obejmuje udział w wyborach, zainteresowanie obywateli polityką i ich zdolność do dokonywania wyboru siły politycznej ich reprezentującej.

Najmniejszą różnicę między wszystkimi trzema grupami państw Europy w 2020 r. odnotowano w kategorii procesu wyborczego i pluralizmu (niższe wartości wskaźnika miała Rumunia, Bułgaria, Chorwacja, Polska – 9,17 pkt i Węgry – 8,33 pkt). Poszczególne państwa Europy Północnej osiągają we wszystkich przypadkach lepsze wyniki niż państwa Europy Południowej i EŚW. Wyjątek stanowi Szwecja w obszarze oceny procesu wyborczego i pluralizmu, który jest opiniowany jednakowo w dziesięciu państwach należących do trzech grup (wyróżniają się Dania i Finlandia, które mają najwyższy wynik). Nie ma jednak – podobnie jak sugerują wcześniejsze badania Sauliusa Spurgi z lat 2006, 2008, 2010 – wyraźnej granicy między poszczególnymi państwami Europy Południowej a państwami EŚW (Spurga, 2011, s. 166–167). Interesujący jest również fakt, że południowoeuropejskie państwo Grecja jest klasyfikowana jako „demokracja wadliwa”.

Udział obywateli w krajowych i europejskich wyborach parlamentarnych

Poziom udziału obywateli w elekcjach państwowych jest jednym z ważnych wskaźników jakości demokracji. Od poziomu zaangażowania obywateli – głównie w procesy wyborcze – zależy bowiem nie tylko poziom legitymizacji podejmowanych decyzji, ale także jakość rządów demokratycznych (por. Kapsa, Musiał-Karg, 2020). W tabeli 3 przedstawiono dane dotyczące frekwencji w ostatnich wyborach krajowych, a także frekwencję w ostatnich wyborach do Parlamentu Europejskiego. Statystycznie w państwach Europy Północnej w wyborach parlamentarnych uczestniczyło 80,17% wyborców. Mieszkańcy wspomnianego obszaru byli średnio o 20,8 p.p. bardziej aktywni w porównaniu z wyborcami Europy Południowej. Spośród państw Europy Północnej najniższą frekwencję odnotowano w Finlandii, a z kolei w Europie Południowej w Hiszpanii. W przypadku wyborów do Europarlamentu odnotowano podobną tendencję, wskazującą, że wyborcy Europy Północnej wykazali się większą aktywnością niż wyborcy Europy Południowej.

W przypadku państw EŚW odnotowano średnio o 3,97 p.p. mniejszą aktywność w wyborach krajowych niż w państwach Europy Południowej. Kolejną kwestią jest fakt, że wyborcy ośmiu państw EŚW byli mniej bierni w wyborach krajowych niż Portugalia, gdzie frekwencja była najniższa wśród państw Europy Południowej. Warto zauważyć, iż najniższą frekwencję w grupie państw EŚW odnotowano w Rumunii (31,84%).

Mieszkańcy państw Europy Południowej chętniej również uczestniczyli w wyborach do Parlamentu Europejskiego. Nie ma natomiast wyraźnej różnicy między wskaźnikami dla poszczególnych państw obu grup – Europy Południowej i Środkowo-Wschodniej. Na Słowacji frekwencja w wyborach do Parlamentu Europejskiego wyniosła zaledwie 22,74%, w Czechach 28,72%, Słowenii 28,89% oraz Chorwacji 29,85%. Najwyższą frekwencję wyborczą spośród państw grupy EŚW odnotowano na Litwie (53,48%).

Tabela 3

**Udział ludności państw Europy Północnej, Południowej i Środkowo-Wschodniej
w krajowych i w 2019 r. w europejskich wyborach do parlamentu**

Państwo	Frekwencja w wyborach krajowych (%)	Frekwencja w wyborach europejskich w 2019 r. (%)
Państwa Europy Północnej		
Dania	84,60	66,08
Finlandia	68,73	40,80
Szwecja	87,18	55,27
Państwa Europy Południowej		
Grecja	57,78	58,69
Hiszpania	71,76	60,73
Portugalia	48,57	30,75
Państwa Europy Środkowo-Wschodniej		
Polska	61,74	45,68
Litwa	47,80	53,48
Łotwa	54,58	33,53
Estonia	63,67	37,60
Czechy	60,84	28,72
Słowacja	65,81	22,74
Słowenia	52,64	28,89
Rumunia	31,84	51,20
Chorwacja	46,90	29,85
Bułgaria	53,85	32,64
Węgry	69,67	43,36
Średnia		
Państwa Europy Północnej	80,17	54,05
Państwa Europy Południowej	59,37	50,06
Państwa Europy Środkowo-Wschodniej	55,40	32,70
Wszystkich państw	64,98	45,60

Uwagi: Ostatnie wybory krajowe do parlamentu odbyły się w Czechach, Bułgarii w 2017 r., na Łotwie, Szwecji, Węgrzech i w Słowenii w 2018 r., w Polsce, Danii, Finlandii, Grecji, Portugalii, Hiszpanii i Estonii w 2019 r., na Słowacji, Litwie, Rumunii, Chorwacji w 2020 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Wyniki wyborów...*, 2019.

Frekwencja w wyborach do Parlamentu Europejskiego była istotnie niższa we wszystkich trzech grupach państw w porównaniu z wyborami krajowymi i wyniosła średnio 19,38%. Niższa w porównaniu do wyborów państwowych frekwencja w wyborach do PE jest wynikiem traktowania tych elekcji jako wyborów drugorzędnych (tzw. *second order elections*) – niemających tak dużego znaczenia dla polityki państwowej, jak wybory parlamentarne czy prezydenckie o charakterze krajowym (szerzej na ten temat: Kapsa, Musiał-Karg, 2020, s. 52–53).

Zadowolenie obywateli ze sposobu funkcjonowania demokracji w ich państwie

Oceniając zadowolenie obywateli ze sposobu funkcjonowania demokracji w ich państwie, można stwierdzić, że mieszkańcy państw Europy Północnej są dużo bardziej usatysfakcjonowani z tego, jak działa u nich demokracja niż obywatele państw Europy Połu-

dniowej (patrz: tabela 4). Według danych z roku 2016 różnica stopnia zadowolenia między państwami wspomnianych regionów jest naprawdę wyraźna i wynosi 50,4%. Z kolei w latach 2016, 2018 i 2019 odnotowano większe zadowolenie z panującej demokracji wśród obywateli państw EŚW w porównaniu z Europą Południową. Wraz z mijającym czasem na podstawie przeprowadzanych badań zaobserwowano wzrost stopnia zadowolenia w grupie mieszkańców państw EŚW. Różnica w zadowoleniu z demokracji we własnym państwie jest znacznie większa między państwami Europy Północnej a Południowej niż pomiędzy państwami Europy Południowej a EŚW. Jeżeli weźmiemy pod uwagę, opracowane przez litewskiego politologa Spurgisa, dane z lat 2005, 2006 oraz 2009, to zauważymy zmianę tendencji w trendach dotyczących zadowolenia obywateli z panującej demokracji w grupie państw Europy Południowej i EŚW (Spurga, 2011, s. 171).

Według danych Eurobarometr⁶, wartości wskaźników dla poszczególnych państw pokrywają się w różnych grupach państw. W 2016 r. wartość wskaźnika Hiszpanii przewyższała wartość wskaźnika Rumunii, Bułgarii, Litwy i Słowenii. W 2017 r. wskaźnik Portugalii przekroczył wartość jedenastu państw EŚW. W 2018 r. Hiszpania przekroczyła wartość indeksu Litwy, Rumunii, Bułgarii i Chorwacji, a różnice w porównaniu z pozostałymi dwoma państwami EŚW (Słowacji i Słowenii) nie przekroczyły marginesu błędności. W tym samym roku wartość wskaźnika Portugalii przekroczyła wartość dziesięciu państw EŚW. W analizowanym roku identyczną wartość wskaźnika portugalskiego osiągnęła tylko Polska. Natomiast w 2019 r. – podobnie jak w 2017 r. – portugalski wskaźnik przekroczył wartość wszystkich jedenastu państw EŚW. Podobną sytuację zaobserwowano jedynie w Polsce, Estonii oraz Czechach, gdzie omawiany wskaźnik osiągnął wartość około 66%. We wszystkich przypadkach wartość wskaźników państw Europy Północnej przewyższały wartości zarówno państw EŚW, jak i państw Europy Południowej.

Tabela 4

**Zadowolenie obywateli ze sposobu funkcjonowania demokracji w ich państwie
w państwach Europy Północnej, Południowej i Środkowo-Wschodniej na podstawie
Eurobarometr**

Państwo	Wskaźania wg terminów badań % odpowiedzi „bardzo zadowolony(a)” i „raczej zadowolony(a)”			
	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5
Europa Północna				
Dania	88	92	91	95
Finlandia	77	81	81	84
Szwecja	80	85	81	80
Europa Południowa				
Grecja	17	23	26	35
Hiszpania	32	43	40	50
Portugalia	45	72	64	68

⁶ Eurobarometr jest międzynarodowym projektem systematycznej analizy opinii publicznej realizowany na zlecenie Komisji Europejskiej. Jego metodologia opiera się na bezpośrednich wywiadach kwestionariuszu przeprowadzonych przez instytucje zrzeszone w ESOMAR. Specyfika badania składa się z około tysiąca bezpośrednich wywiadów z każdego państwa. Analiza ta nie tylko wskazuje, w których państwach członkowskich UE obywatele wykazują największe zadowolenie z ustroju, ale także kładzie akcent na kontekst, w jakim ustroju funkcjonują.

1	2	3	4	5
Europa Środkowo-Wschodnia				
Polska	50	61	64	66
Litwa	30	32	35	51
Łotwa	53	52	59	56
Estonia	51	57	61	66
Czechy	58	63	60	65
Słowacja	38	41	45	54
Słowenia	30	42	41	51
Rumunia	31	33	34	40
Chorwacja	32	27	35	33
Bułgaria	31	39	35	40
Węgry	34	50	53	58
Średnia				
Państwa Europy Północnej	81,7	86	84,3	86,3
Państwa Europy Południowej	31,3	46	43,3	51
Państwa Europy Środkowo-Wschodniej	39,8	45,1	47,4	52,7

Nie uwzględniono danych za 2020 r. Eurobarometr nie opublikował jeszcze tych danych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Public opinion...*, 2019, s. 125.

Prawa polityczne i swobody obywatelskie

Freedom House sporządza coroczny globalny raport *Freedom in the World*⁷ o stanie demokracji i wolności we wszystkich państwach świata. Raport jest narzędziem monitorującym zmiany w obszarze przestrzegania i ochrony przez władze państwowe praw politycznych i wolności obywatelskich. W tabeli 5 zaprezentowano wskaźniki dla grupy państw Europy Północnej, Południowej i Środkowo-Wschodniej opracowane przez Freedom House w latach 2017–2020.

Indeksy wolności politycznej wszystkich Państw Europy Północnej w latach 2017–2020 były wyższe od wskaźników dla państw Europy Południowej, a zatem ogólna ocena państw Europy Północnej jest wyższa. Wszystkie trzy państwa skandynawskie osiągnęły wysoki stopień wolności politycznej tj. 100 pkt Szwecja i Finlandia, a Dania 97 pkt. We wspomnianych latach Portugalia jako jedyne państwo Europy Południowej osiągnęła wysoki indeks wolności politycznej (96,5 pkt). Reasumując, państwa Europy

⁷ Metodologia sporządzonego corocznego raportu przez Freedom House wywodzi się w głównej mierze z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Podczas analizy bada się demokrację w dwóch kluczowych obszarach, a mianowicie w obszarze prawa politycznego oraz obszarze swobód obywatelskich. Zespół ekspertów odpowiada na pytania przypisane do poszczególnych obszarów demokracji (w obszarze swobód obywatelskich opracowano piętnaście pytań, natomiast w obszarze praw politycznych występuje dziesięć pytań ogólnych, z czego dwa pytania mają charakter anonimowy, dotyczące niektórych państw. Odpowiedzi oceniono w skali od 0 do 4 pkt i oparto o bardziej dokładne wskaźniki przypisane do każdego pytania. Większa ilość uzyskanych punktów świadczy o wyższym poziomie wolności w danym obszarze. Analiza zawiera następujące opisy systemów politycznych: 1) obszar praw politycznych, 2) obszar swobód obywatelskich. W całości indeks składa się z 17 pytań oraz 146 przypisanych im wskaźników. Suma punktów uzyskanych w każdym z ocenianych dwóch obszarach zostaje proporcjonalnie przeliczona na ocenę poziomu wolności w danej kategorii. Końcowym wskaźnikiem stanu demokracji i wolności jest średnia ocena z obu kategorii (Szewczyk, 2010, s. 123–124).

Tabela 5
Prawa polityczne i swobody obywatelskie w grupach państw Europy Północnej, Południowej i Środkowo-Wschodniej w latach 2017–2020
 na podstawie ocen Freedom House

Państwo	2017			2018			2019			2020		
	Całkowity wynik	Prawa polityczne	Swobody obywatelskie	Całkowity wynik	Prawa polityczne	Swobody obywatelskie	Całkowity wynik	Prawa polityczne	Swobody obywatelskie	Całkowity wynik	Prawa polityczne	Swobody obywatelskie
Europa Północna												
Dania	97	40	57	97	40	57	97	40	57	97	40	57
Finlandia	100	40	60	100	40	60	100	40	60	100	40	60
Szwecja	100	40	60	100	40	60	100	40	60	100	40	60
Europa Południowa												
Grecja	84	35	49	85	35	50	87	31	51	88	31	51
Hiszpania	94	38	56	94	38	56	94	39	55	92	38	54
Portugalia	97	39	58	97	39	58	96	39	57	96	39	57
Europa Środkowo-Wschodnia												
Polska	89	37	52	85	36	49	84	35	49	84	35	49
Litwa	91	38	53	91	38	53	91	38	53	91	38	53
Łotwa	87	36	51	87	35	52	87	35	52	89	37	52
Estonia	96	38	56	94	38	56	94	38	56	94	38	56
Czechy	94	38	56	93	37	56	91	36	55	91	36	55
Słowacja	89	36	53	89	36	53	88	36	52	88	36	52
Słowenia	92	39	53	93	39	54	94	39	55	94	39	55
Rumunia	84	35	49	84	35	49	81	34	47	83	35	48
Chorwacja	87	37	50	86	37	49	85	36	49	85	36	49
Bulgaria	80	33	47	80	33	47	80	33	47	80	34	46
Węgry	76	29	47	72	28	44	70	27	43	70	27	43
Średnia												
Państwa Europy Północnej	99			99			99			99		
Państwa Europy Południowej	91,7			92			92,3			92		
Państwa Europy Środkowo-Wschodniej	87,7			86,7			85,9			83,6		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Freedom House*, 2020.

Południowej osiągnęły w tym czasie wyższe wartości indeksów w porównaniu z państwami EŚW.

Niemniej jednak ocena poszczególnych wskaźników państw Europy Południowej z 2020 r. na podstawie dwóch obszarów, tj. praw politycznych i swobód obywatelskich, nie jest lepsza od poszczególnych państw EŚW. Odnotować można w tym kontekście, że wartość wskaźnika dla Grecji przekroczyła wartość sześciu państw EŚW w analizowanym roku. Natomiast wartość wskaźnika dla Hiszpanii przekroczyła wartość wskaźnika Estonii i Słowenii.

Porównując zarówno wskaźniki praw politycznych i swobód obywatelskich oraz ogólny indeks wolności politycznej – obserwuje się wyraźne różnice między poszczególnymi państwami Europy Południowej i Środkowo-Wschodniej. Jedynie nieznaczna różnica występuje między Grecją a pozostałymi państwami Europy Południowej. W przypadku EŚW zwiększa się różnica wolności demokracji między Węgrami a pozostałymi państwami regionu.

Istotny jest również fakt, iż rok 2020 jest 15. rokiem z rzędu, w którym odnotowano spadek poziomu wolności politycznej w grupie państw EŚW. W 2017 r. różnica między dwiema grupami państw Europy Południowej a Środkowo-Wschodniej wyniosła 4 pkt (Freedom in...2017), w 2018 r. 5,6 pkt, w 2019 r. 6,4 pkt, a w 2020 r. aż 8,4 pkt. Największą dynamikę spadku poziomu praw i wolności politycznej odnotowują Węgry (spadek z 76 pkt do 70 pkt) oraz Polska (spadek z 89 pkt do 84 pkt), co oznacza, że oba państwa w większym tempie odchodzą od standardów wielu wysoko rozwiniętych państw UE, do których dążono w okresie transformacji ustrojowej i akcesji tych państw do UE. Ponadto, na przestrzeni ostatnich czterech lat, zaobserwowano wzrost poziomu powyższych praw i wolności wyłącznie na Łotwie i Słowenii. Oznacza to, że spadek wskaźników wolności jest problemem nie tylko regionu EŚW, ale również całej Unii Europejskiej.

Wolność prasy

Porównując średnie wartości indeksów wolności prasy z państw Europy Południowej i Środkowo-Wschodniej (tabela 6), zauważyć można, że średnie z państw EŚW były niższe od średnich z państw Europy Południowej we wszystkich trzech analizowanych latach za wyjątkiem roku 2016. Oznacza to, że sytuacja mediów w państwach Europy Południowej jest lepsza w porównaniu z państwami EŚW. W ocenie Freedom House średnia wartości wskaźników dla państw Europy Południowej wskazuje na lepszą pozycję mediów, niemniej jednak różnica ta jest stosunkowo niewielka. Zgodnie z rankingiem *Reporters Without Borders* w obu grupach państw sytuacja w tym obszarze pogorszyła się dynamicznie w latach 2016–2020 w odniesieniu do lat 2005–2010 (*World Press...*, 2010)⁸. Analiza danych pokazuje, że w latach 2016–2020 nie ma wyraźnych różnic między tymi dwiema grupami.

⁸ Średnia dla grupy państw Europy Południowej w 2005 r. wyniosła 5,72, w 2010 r. – 14,54. Średnia dla grupy państw Europy Środkowo-Wschodniej w 2005 r. wyniosła 3,03, natomiast w 2010 r. 7,3. Por. *World Press Freedom Index 2005 i 2010*, <https://rsf.org/en/world-press-freedom-index-2010>.

Ocena Freedom House⁹ wskazuje na występowanie wyraźnych różnic w indeksach wolności mediów pomiędzy państwami nordyckimi a pozostałymi grupami państw tj. państwami południowymi oraz państwami należącymi do Europy Środkowej i Wschodniej. Przykładowo w 2016 r. średnia wartość dla indeksu państw nordyckich wyniosła 9,93 pkt, a dla państw Europy Południowej 22,51 pkt, zatem różnica między dwiema grupami państw była znacząco duża i wyniosła 12,58 pkt. Natomiast średnia wartość dla indeksu grupy państw nordyckich w 2020 r. wyniosła 8,44 pkt, a dla państw EŚW 24,56 pkt, czyli różnica między wspomnianymi grupami państw wyniosła aż 16,12 pkt. Tabela 6 wskazuje również na wyraźne różnice w ocenie dla pozostałych trzech indeksów z lat 2017, 2018 i 2019.

Tabela 6

Indeks wolności prasy w grupach państw Europy Północnej, Południowej i Środkowo-Wschodniej na podstawie Press Freedom Index w latach 2016–2020

Państwo	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6
Europa Północna					
Dania	8,89	10,36	13,99	9,87	8,13
Finlandia	8,59	8,92	10,26	7,90	7,93
Szwecja	12,33	8,27	8,31	8,31	9,25
Europa Południowa					
Grecja	30,35	30,89	29,19	29,08	28,80
Hiszpania	19,92	18,69	20,51	21,99	22,16
Portugalia	17,27	15,77	14,17	12,63	11,83
Europa Środkowo-Wschodnia					
Polska	23,89	26,47	26,59	28,89	28,65
Litwa	19,95	21,37	22,20	22,06	21,19
Łotwa	17,38	18,62	19,63	19,53	18,56
Estonia	14,31	13,55	14,08	12,27	12,61
Czechy	16,66	16,91	21,89	24,89	23,57
Słowacja	13,26	15,51	20,26	23,58	22,67
Rumunia	24,29	24,46	23,65	25,67	25,91
Chorwacja	27,91	29,59	28,94	29,03	28,51
Bułgaria	34,46	35,01	35,22	35,11	35,06
Słowenia	22,26	21,57	21,69	22,31	22,64
Węgry	28,17	29,01	29,11	30,44	30,84

⁹ Indeks wolności prasy opracowano na podstawie internetowego kwestionariusza stworzonego przez międzynarodową organizację pozarządową Reporterzy bez Granic, badającą wolność prasy na całym świecie. Do udziału w badaniu zaproszono dziennikarzy, socjologów, prawników oraz innych specjalistów w sferze mediów z wytypowanych państw. Zebrane informacje odzwierciedlają stopień wolności dziennikarzy, społeczności internetowej oraz mediów informacyjnych. Listę 87. pytań utworzono na podstawie ankiet wysyłanych do organizacji partnerskich oraz dziennikarzy, pracowników naukowych, sędziów, a także działaczy praw człowieka. Do najważniejszych elementów oceny, które decydują o wolności mediów w danym państwie, należy zaliczyć pluralizm mediów, ich niezależność, środowisko i autocenzura, aktualne prawo państwa, transparentność instytucji i procedur, infrastrukturę, a także obecność prześladowań. Ranking opiera się na punktacji według skali od 0 do 100 pkt, z czego najniższy wynik jest najlepszym, tzn. 0–15 pkt – dobra sytuacja; 15,01–25 pkt – sytuacja satysfakcjonująca; 25,01–35 pkt – zauważalne problemy; 35,01–55 pkt trudna sytuacja; 55,01–100 pkt – bardzo poważna sytuacja (*How the...*, 2020).

1	2	3	4	5	6
Średnia					
Państwa Europy Północnej	9,93	9,18	10,80	8,69	8,44
Państwa Europy Południowej	22,51	21,78	21,30	21,23	20,93
Państwa Europy Środkowo-Wschodniej	22,05	22,91	23,93	24,89	24,56

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Press Freedom...*, 2020.

W latach 2016–2020 indeksy dla państw Europy Północnej nieznacznie się wahały. W przypadku państw Europy Południowej wspomniane wskaźniki polepszyły się, co uwidaczniało pozytywnie zmieniającą się sytuację w zakresie wolności mediów. W dalszym ciągu, we wspomnianym przedziale czasowym, uległy obniżeniu indeksy wolności prasy w państwach EŚW.

Według rankingu Freedom House media wszystkich analizowanych państw zostały ocenione jako „wolne”. W latach 2019 i 2020, z uwagi na upolitycznione regulacje medialne i narastającą dominację mediów zależnych od rządu, najbardziej niekomfortową sytuację w tym obszarze zaobserwowano na Węgrzech. W Polsce, Rumunii, Chorwacji oraz na Węgrzech odnotowano wyniki w przedziale 25–35 pkt, co sugeruje „zauważalne problemy” w omawianym temacie. Ponadto w Bułgarii indeks wyniósł 35 pkt, co dało podstawę stwierdzenia „trudnej sytuacji” medialnej w tym państwie.

Od 2015 r. największe tempo pogarszającej się sytuacji w zakresie wolności mediów odnotowuje Polska (z 12,71 pkt w 2015 r. do 28,65 pkt w 2020 r.), Czechy (z 11,62 pkt w 2015 r. do 23,57 pkt w 2020 r.) oraz Słowacja (z 11,66 pkt w 2015 r. do 22,67 pkt w 2020 r.). Oznacza to, że powyższe państwa zaczynają w większym tempie odbiegać od wielu wysoko rozwiniętych państw UE, do których dążono od momentu akcesji do Unii (*Dzień wolności...*, 2015). Ponadto na przestrzeni ostatnich pięciu lat wzrost poziomu wolności mediów zaobserwowano jedynie w Estonii. Zatem obniżenie wskaźników indeksu wolności prasy, a co za tym idzie ograniczenie wolności mediów, jest problemem regionu EŚW, jak i całej UE.

Wnioski

Analiza danych w niniejszym tekście polegała w głównej mierze na przeglądzie i porównaniu wskaźników stosowanych do oceny jakości demokracji w trzech grupach państw tj. Europy Północnej, Południowej i Środkowo-Wschodniej. Porównując grupy państw południowoeuropejskich z państwami EŚW można stwierdzić, że wyższą jakość kryterium demokracji spełniają państwa pierwszej grupy. Państwa Europy Południowej, w odniesieniu do Europy Północnej, cechowały się wyższymi średnimi w każdej z omawianych kategorii, co świadczy o wyższej jakości demokracji w tym regionie. Warto jednak podkreślić, że sumaryczne dane liczbowe wskaźników użytych podczas prowadzonej analizy są jedynie orientacyjne, gdyż mają one inny charakter, znaczenie oraz metodologię wyznaczania.

Analiza rozpatrywanych wskaźników – podobnie jak analizy zaprezentowane przez Spurgisa w latach 2006–2010 – ujawniła kilka trendów. Po pierwsze, podczas analizy wskaźników dla poszczególnych państw wykazano, że we wszystkich przypadkach

nie ma ścisłych różnic pomiędzy państwami Europy Południowej i EŚW. Wartości poszczególnych indeksów państw Europy Południowej i EŚW często były identyczne, przy czym wartości wskaźników państw EŚW, częściowo spełniających kryteria wysokiej jakości demokracji, przewyższały najniższe wskaźniki z poszczególnych państw Europy Południowej. Indeksy grup państw Europy Północnej i Południowej, spełniających kryteria wysokiej jakości demokracji, znacząco od siebie odbiegają, co sugeruje wyższą jakość demokracji w państwach nordyckich. Tym samym różnice w jakości demokracji, podobnie jak w latach 2006–2010, w ramach grupy starych demokracji (członków UE) są większe niż różnice między państwami EŚW a państwami Europy Południowej.

Po drugie, obserwuje się, że wartości wskaźników jakości demokracji w państwach EŚW z biegiem lat spadają, podczas gdy w państwach Europy Południowej i Północnej wskaźniki są stabilne lub stopniowo polepszają się.

Po trzecie, najbardziej wyróżniającym się z badanych elementów było zadowolenie obywateli ze sposobu funkcjonowania demokracji w ich państwie. Według tego kryterium państwa EŚW bardziej odpowiadają cechom demokracji wysokiej jakości niż państwa Europy Południowej.

Po czwarte, różnice pomiędzy średnimi wskaźnikami państw Europy Północnej i Południowej, które odpowiadają cechom demokracji wyższej jakości, były w wielu przypadkach znacznie większe niż różnice pomiędzy państwami Europy Południowej i EŚW.

Niepokojący jest fakt, iż w ostatnich wyborach krajowych i europejskich odnotowano wzrost poparcia dla skrajnie prawicowych partii politycznych, traktujących nacjonalizm jako element kultury politycznej dla europejskiego krajobrazu politycznego (*Nacjonalizm w...*, 2019; Śliwiński, 2005, s. 127)¹⁰. Niemniej jednak przedwczesne byłoby stwierdzenie, iż mamy do czynienia z odwróceniem od demokracji w grupie państw EŚW. Natomiast faktem jest, iż postkomunistyczne państwa przestają już spełniać kryteria skonsolidowanej demokracji zgodnie z teorią Juana J. Linza lub Alfreda Stepana, gdzie o demokracji skonsolidowanej w państwie mówi się wtedy, gdy reguły demokratyczne stają się „jedynymi możliwymi regułami gry w mieście” (Linz, Stepan, 1996, s. 5–6). Jest jednak oczywiste, że system demokratyczny w państwach Europy Południowej i EŚW nie jest tak stabilny, jak np. w państwach Europy Północnej. Próbując znaleźć odpowiedź na pytanie, dlaczego system demokratyczny w państwach Europy Południowej nie jest dostatecznie stabilny i napotyka pewne problemy, nasuwa się odpowiedź, iż znaczący w tym przypadku jest wpływ historycznych doświadczeń tych państw, które doświadczyły przewrotów wojskowych i rozpoczęły swoją drogę demokratyczną stosunkowo późno, bo w latach 80. XX wieku. Istotne znaczenie ma w tym kontekście zapewne także poziom rozwoju gospodarczego w analizowanych grupach państw. Powyższe stanowi potwierdzenie tego, że podążanie drogą demokracji jest złożonym, niejednoznacznym i długim procesem.

Oceniając wyniki przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że sytuacja demokracji państw EŚW i starych państw członkowskich UE jest porównywalna. Nie ma w tym przypadku powodu, aby mówić o odmienności cywilizacyjno-kulturowej tych dwóch grup państw.

¹⁰ Należy zauważyć, iż z elementem nacjonalizmu i populizmu mieliśmy do czynienia w okresie międzywojennym, gdzie były przedsiönkiem dyktatury i autorytaryzmu.

Bibliografia

- Dahl R. (2012), *Demokracja i jej krytycy*, tłum. S. Amsterdamski, Warszawa.
- Diamond L., Morlino L. (2004), *The Quality of Democracy. an Overview*, "Journal of Democracy", nr 4.
- Dzień wolności prasy: Gdzie na świecie jest najgorsza cenzura, Raport* (2015), <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1617931,1,dzien-wolnosci-prasy-gdzie-na-swiecie-jest-najgorsza-cenzura.read>, 15.02.2021.
- Economist Intelligence Unit, Report* (2013), https://pl.wikipedia.org/wiki/Wska%C5%BAnik_demokracji.
- Economist Intelligence Unit, Report* (2019), <https://www.in.gr/wp-content/uploads/2020/01/Democracy-Index-2019.pdf><https://www.in.gr/wp-content/uploads/2020/01/Democracy-Index-2019.pdf>, 15.02.2021.
- Freedom in the World 2017. Report* (2017) *Populists and Autocrats: The Dual Threat to Global Democracy*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2017>, 15.02.2021.
- Freedom House. Report (2020), <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>, 15.02.2021.
- Gastil R. D. (1990), *The Comparative Survey of Freedom: Experiences and Suggestions*, „Studies in Comparative International Development”, vol. 25, nr 1.
- How the Index is Compiled* (2020), <https://rsf.org/en/detailed-methodology>, 15.02.2021.
- Nacjonalizm w Europie. BBC prezentuje ranking* (2019), <https://www.dw.com/pl/nacjonalizm-w-europie-bbc-prezentuje-ranking/a-51271134>, 15.02.2021.
- Press Freedom Index 2020. Report* (2020), <https://rsf.org/en/ranking/2020>.
- Public opinion in the European Union 2019, Report* (2019), <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/general/doChangeLocale/locale/EN/curEvent/WhatsNew.index/WhatsNew/index/>, 15.02.2021.
- Linz J. J., Stepan A. (1996), *Problems of Democratic Transition and Consolidation – Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore–London.
- Kapsa I., Musiał-Karg M. (2020), *Alternatywne metody głosowania w opiniach Polaków. Postawy i poglądy względem wybranych form partycypacji w wyborach*, UAM WNPiD, Poznań.
- Schopfin G. (1994), *Postcommunism: The Problems of Democratic Construction*, Deda-lus 123 Nr 3.
- Schumpeter J. A. (2009), *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, tłum. M. Rusiński, Warszawa 2009.
- Spurga S. (2011), *Pokomunizmas po dvidešimt metų: Šiaurės Europos valstybių, Pietų Europos valstybių ir Vidurio ir Rytų Europos valstybių demokratijos rodiklių palyginimas*, „Politologija” nr 4.
- Śliwiński M. (2005), *Analiza porównawcza systemów politycznych. Drogi do współczesności*, vol. 1, *Drogi do współczesności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Szewczyk W. (2010), *Jak zmierzyć demokrację? Teoretyczne i metodologiczne podstawy budowy skal demokracji politycznej w politologii porównawczej*, „Przegląd Politologiczny” nr 4.
- World Press Freedom Index 2005 i 2010. Report* (2010), <https://rsf.org/en/world-press-freedom-index-2010>, 15.02.2021.
- Wyniki wyborów europejskich w 2019 r. Report* (2019), <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/pl/frekwencja/>, 15.02.2021.

Democracy quality indicators in European regions in 2016–2020. Towards the erosion of democracy in the countries of Central and Eastern Europe?

Summary

A common feature in the countries of Central and Eastern Europe (CEE) seems to be a fairly similar level of quality of democracy. The aim of the article is to analyze whether the CEE countries are in the process of retreat from democracy and whether there are clear differences in the level of development of democracy between the old EU countries and other EU countries. The indicators of the quality of democracy in the groups of CEE, North, South and West countries were assessed. The analysis revealed, similarly to the previous research by Lithuanian political scientist Saulius Spurga, that there is no clear difference between the indicators of the CEE group and the group of Southern European countries (including Spain, Portugal, Greece). On the other hand, in the case of Scandinavian and Southern European countries, there are significant differences in the level of democracy indicators. The data clearly show a higher level of quality of democracy in the Nordic countries. This is confirmed by the results of democracy quality reports from 2006, 2008 and 2010. Based on the analysis performed, it can be concluded that the differences in the quality of democracy in the group of old EU Member States are greater than the differences between the CEE countries and the countries of Southern Europe.

Key words: Northern Europe, Southern Europe, CEE, democracy, indexes, indicators, quality of democracy

